
Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ

Το Υπουργείο Εργασίας, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για εκπαίδευση των εκπαιδευτών που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, επέλεξε, μετά από διεθνή διαγωνισμό, μία εταιρική σύμπραξη για να υλοποιήσει το πρώτο στάδιο αυτού του έργου: α) να διαμορφώσει ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών από απόσταση και το αντίστοιχο διδακτικό υλικό, β) να εκπαιδεύσει 250 επίλεκτους εκπαιδευτές. Σε επόμενο στάδιο, οι εκπαιδευτές αυτοί θα εκπαιδεύουν όλους τους εκπαιδευτές συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης της χώρας, που υπολογίζονται σε 10.000 περίπου άτομα. Το εγχείρημα είναι κρίσιμο, δεδομένου ότι από την έκβασή του θα κριθεί σε μεγάλο βαθμό η αναβάθμιση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο της ΕΕΤ, που έχει πρωτοστατήσει τα τελευταία χρόνια στη διενέργεια προγραμμάτων κατάρτισης από απόσταση, αποτελεί βασικό μέλος της εταιρικής σύμπραξης που ανέλαβε το έργο. Συντονιστής φορέας είναι το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Το άρθρο αναλύει το σκεπτικό, τις προδιαγραφές και τη μεθοδολογία που υιοθετεί το πρόγραμμα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών, και αναφέρεται στο ρόλο που έχει το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο στην υλοποίηση του έργου.

ΑΛΕΞΗ ΚΟΚΚΟΥ

Αναπληρωτή Καθηγήτη Εκπαίδευσης Ενηλίκων
στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο,
Επιστημονικού Υπεύθυνου του Προγράμματος

1. Η ανάγκη της Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών Ενηλίκων

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται ραγδαία στη χώρα μας, όπως και σε όλο τον κόσμο, το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων και ιδιαίτερα το τμήμα του που αφορά τη Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (ΣΕΚ). Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω των συνεχών εξελίξεων στην οικονομία και την τεχνολογία. Η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και η όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού, σε συνδυασμό με τις αλληπάλληλες τεχνολογικές εξελίξεις, οδήγησαν στην ανάγκη για εκσυγχρονισμό των εθνικών οικονομιών και γενική αύξηση της παραγωγικότητας. Μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι οι ριζικές αλλαγές στις μορφές της εργασίας. Χρειάζεται συνεχής ανανέωση των μεθόδων, αδιάκοπη εξειδίκευση σε νέες ειδικότητες, προσαρμοστικότητα της απασχόλησης στις εξελίξεις. Αποτέλεσμα είναι η ανάδυση της ανάγκης για βελτίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν οι εργαζόμενοι, αλλά και για συνεχή προσαρμογή τους στα μετα-

βαλλόμενα επαγγελματικά πλαίσια. Αυτό γίνεται ακόμα πιο επιτακτικό καθώς, λόγω της συνεχούς εξέλιξης της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι επαγγελματικές γνώσεις απαξιώνονται γρήγορα.

Από την άλλη, οι ίδιες αυτές οικονομικές-τεχνολογικές μεταβολές οδηγούν σημαντικό τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού στην ανεργία. Ιδιαίτερα πλήττονται εκείνοι που δεν έχουν επαρκή μορφωτικά εφόδια. Επόμενο είναι να προσδοκάται πάλι από την κατάρτιση να συμβάλει στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Αλλά και στο κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο συμβαίνουν εξίσου σημαντικές αλλαγές, που και αυτές με τη σειρά τους προκαλούν ανάγκες εκπαίδευσης. Οι σαρωτικές μετακινήσεις πληθυσμών συνεπάγονται την ανάγκη προσαρμογής των μεταναστών, των παλιννοστούντων και των προσφύγων στις νέες κοινωνίες. Ταυτόχρονα, η ένταση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, που αφορά κατηγορίες πληθυσμών όπως οι εθνικές και πολιτισμικές μειονότητες, οι αποφυλακισμένοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι χρήστες ναρκωτικών κ.ά., θέτει το ζήτημα της επεξεργασίας τρόπων πληρέστερης συμμετοχής τους στο κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι.

Εξαιτίας αυτών των λόγων, διογκώνεται σήμερα η κοινωνική ζήτηση για συνεχιζόμενη εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση. Κάθε ενήλικος χρειάζεται να μπορεί, σε διάφορες φάσεις της ζωής του, να έχει πρόσβαση σε νέες, γενικές και ειδικές γνώσεις και δεξιότητες, που να του επιτρέπουν να ενεργοποιείται σε πολλαπλά πεδία δράσης, να εξελίσσεται, να προσαρμόζεται στις αλλαγές, να αυτοκαθορίζεται.

Η ανάγκη αυτή, που διέπει τις σύγχρονες κοινωνίες, αποτυπώθηκε με χαρακτηριστικό τρόπο στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που έγινε σε επίπεδο πρωθυπουργών στη Λισαβόνα, το Μάρτιο του 2000. Εκεί τέθηκε ο στόχος να γίνει την προσεχή δεκαετία η Ευρωπαϊκή Ένωση η πιο ισχυρή κοινωνία της γνώσης. Ως βασικό μέσο για την επίτευξη του στόχου ορίστηκε η ανάπτυξη δικτύων δια βίου μάθη-

σης και προσδιορίστηκε, στο Υπόμνημα που προέκυψε από το Συμβούλιο, ότι η συνακόλουθη ευρωπαϊκή στρατηγική θα βασιστεί στους εξής άξονες:

- *“Εξασφάλιση καθολικής και συνεχούς πρόσβασης στη μάθηση για την απόκτηση και ανανέωση των γνώσεων που απαιτούνται για τη διαρκή συμμετοχή σε όλους τους τομείς της σύγχρονης δημόσιας ζωής.*
- *Αισθητή αύξηση των επενδύσεων σε ανθρώπινους πόρους προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα στο πιο σημαντικό πλεονέκτημα της Ευρώπης – στο λαό της.*
- *Ανάπτυξη αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης, καθώς και κατάλληλου περιβάλλοντος για τη συνεχή εκπαίδευση” (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000).*

Το Υπόμνημα δεν περιορίστηκε σε γενικές διατυπώσεις. Προχώρησε σε συγκεκριμένες διευκρινίσεις σχετικά με το ρόλο και τις ικανότητες των εκπαιδευτών. Υιοθέτησε σύγχρονες αντιλήψεις, που θέλουν τον εκπαιδευτή όχι έναν απλό γνώστη του αντικειμένου του, ούτε έναν απλό μεταδότη γνώσεων, αλλά έναν εμπνευστή/συντονιστή της μαθησιακής διαδικασίας, που γνωρίζει πώς να αναπτύσσει την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων, την κριτική τους ικανότητα, τη μάθηση μέσω της πράξης. Το Υπόμνημα αναφέρει χαρακτηριστικά:

“Το επάγγελμα των εκπαιδευτικών θα υποστεί ριζικές αλλαγές κατά τις επόμενες δεκαετίες: οι διδάσκοντες και οι εκπαιδευτές γίνονται οδηγοί, σύμβουλοι και διαμεσολαβητές. Ο ρόλος τους, ο οποίος είναι πολύ σημαντικός, είναι να βοηθούν και να ενισχύουν τους διδασκομένους, οι οποίοι στο μέτρο του δυνατού είναι οι ίδιοι υπεύθυνοι για την εκπαίδευσή τους. Η ικανότητα και το θάρρος για την ανάπτυξη και την εφαρμογή ανοικτών και ευρείας συμμετοχής μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης θα πρέπει να γίνει μια βασική επαγγελματική δεξιότητα για τους εκπαιδευτικούς, τόσο σε σχολικό όσο και σε εξωσχολικό περιβάλλον. Η ενεργητική μάθηση εξάλλου προϋποθέτει κίνητρο για μάθηση, κριτική ικανότητα, κα-

θώς και ικανότητα εκμάθησης. Το αναντικατάστατο μέρος του διδακτικού ρόλου συνίσταται στην ανάπτυξη αυτών ακριβώς των ανθρώπινων ικανοτήτων απόκτησης και χρησιμοποίησης των γνώσεων”.

Από τα παραπάνω προκύπτει ο καταλυτικός ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων μέσα στο πεδίο της ΣΕΚ, αλλά και η ανάγκη της συνεχούς εκπαίδευσής του, προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί στο ρόλο του. Δεν είναι τυχαίο ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Δανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Μ. Βρετανία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φιλανδία) αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια σημαντικοί θεσμοί εκπαίδευσης των εκπαιδευτών είτε με κρατική πρωτοβουλία είτε με πρωτοβουλία επαγγελματικών ενώσεων, πανεπιστημίων, επιχειρήσεων (Βεργίδης Δ., 2002).

Μια επισκόπηση αυτών των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών (Βεργίδης Δ., 2002) έδειξε ότι οι στόχοι συγκλίνουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Είναι κοινή πλέον η πεποίθηση ότι ένας σύγχρονος εκπαιδευτής ενηλίκων χρειάζεται να διαθέτει γνώσεις και δεξιότητες ώστε να μπορεί να πραγματοποιεί τα ακόλουθα:

- Να **σχεδιάζει** και να **οργανώνει** προγράμματα κατάρτισης, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευομένων, αλλά και τις ανάγκες και την κατάσταση της αγοράς εργασίας.
- Να **διδάσκει**, χρησιμοποιώντας εκπαιδευτικές τεχνικές που αναπτύσσουν την **ενεργητική συμμετοχή** και τη **μάθηση μέσω της πράξης**.
- Να **συντονίζει** και **εμπυγχώνει** την ομάδα των εκπαιδευομένων.
- Να **αξιολογεί** την εκπαιδευτική διαδικασία.
- Να **αναλύει κριτικά** το εκπαιδευτικό του έργο και να **αυτοαξιολογείται**.

2. Η κατάσταση στην Ελλάδα

Ας εξετάσουμε τώρα πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση στην Ελλάδα σε σχέση με αυτά τα ζητήματα.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 πλήθος δημοσίων και ιδιωτικών φορέων άρχισαν να δραστηριοποιούνται στο πεδίο της ΣΕΚ. Ο αριθμός των προγραμμάτων σημείωσε μάλιστα ραγδαία αύξηση, όταν η Κοινότητα χρηματοδότησε αδρά την κατάρτιση στην Ελλάδα μέσω του Α' και Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (1989-1993 και 1994-1999). Το ίδιο πρόκειται να γίνει και στην τρέχουσα φάση του Γ' ΚΠΣ, όπου προγραμματίζεται έως το 2006 να έχουν καταρτιστεί, με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 884 χιλιάδες άτομα και να δαπανηθούν περίπου 6 εκ. ευρώ (Κόγκος Α., 2002).

Ομως η χώρα ήταν ανέτοιμη για το εγχείρημα. Ακόμα και σήμερα δεν υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός, συντονιστικός φορέας, ούτε ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο που να ορίζει τους αρμόδιους οργανισμούς και τις προδιαγραφές για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση. Έτσι, τις δύο προηγούμενες δεκαετίες, πραγματοποιήθηκε πλήθος προγραμμάτων από ποικίλους φορείς, τα οποία συνήθως χαρακτηρίζονταν από χαμηλή ποιότητα και αποτελεσματικότητα, ενώ ταυτόχρονα παρατηρήθηκαν επικαλύψεις αρμοδιοτήτων και σπατάλη πόρων. Η κατάσταση δεν έχει αλλάξει ριζικά μέχρι σήμερα, παρά το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν ορισμένα θετικά βήματα, όπως η πιστοποίηση 350 περίπου Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης, η θέσπιση συστήματος αξιολόγησης των προγραμμάτων κατάρτισης, οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις υπέρ των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Βασικό αίτιο της χαμηλής ποιότητας και αποτελεσματικότητας είναι η έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένων εκπαιδευτών ενηλίκων. Δεν υπήρχαν, μέχρι το 2002, διαδικασίες εκπαίδευσης εκπαιδευτών στη χώρα, αν εξαιρέσει κανείς τις μεμονωμένες προσπάθειες που έκαναν μερικοί οργανισμοί όπως λ.χ. οι τράπεζες, η ΔΕΗ, ορισμένες επιχειρήσεις, ορισμένα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Επίσης, μόλις το 2000 θεσπίστηκαν σπουδές εκπαίδευσης ενηλίκων στα Πανεπιστήμια. Συγκεκριμένα, το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο άρχισε να προσφέρει το μεταπτυχιακό επιμορφωτικό

πρόγραμμα “Εκπαίδευση Ενηλίκων”, που, από το 2003 θα μετεξελιχθεί σε Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ειδίκευσης (Masters). Ταυτόχρονα, το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας δημιούργησε Κατεύθυνση Συνεχούς Εκπαίδευσης στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής.

Επίσης, μια μερίδα των εκπαιδευτών κατέβαλε ατομικές προσπάθειες προκειμένου να επιμορφωθεί και να αυτομορφωθεί. Οι εκπαιδευτές αυτοί αναμφισβήτητα έμαθαν πολλά, συμμετέχοντας σε ευρωπαϊκά προγράμματα, παρακολουθώντας σεμινάρια εκπαίδευσης εκπαιδευτών, μελετώντας, ανταλλάσσοντας εμπειρίες. Ωστόσο δεν παύουν να αποτελούν μειοψηφία μέσα στο σώμα των εκπαιδευτών.

Τα πορίσματα μιας πρόσφατης μελέτης (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2000), που αξιολόγησε μια σειρά προγραμμάτων κατάρτισης μειονοτικών ομάδων, τα οποία πραγματοποιήθηκαν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, δείχνουν εύγλωπτα τις ελλείψεις που χαρακτηρίζουν πολλούς εκπαιδευτές.

“Αποτέλεσμα της χαμηλής εξειδίκευσης των εκπαιδευτών, ιδιαίτερα αυτών της κατάρτισης μειονοτικών μονάδων, καθώς και της έλλειψης υποστηρικτικής εκπαίδευσης εκπαιδευτών, είναι η εφαρμογή μεθοδολογιών εκπαίδευσης οι οποίες κατά κανόνα δεν είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες των διδασκομένων ομάδων”.

Άλλη μια πρόσφατη έρευνα (Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, 2000), που εξέτασε την κατάσταση της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης στη χώρα, επισήμανε την

“τραγική έλλειψη κατάλληλων εισηγητών-επιμορφωτών που να έχουν ειδικευτεί στην επιμόρφωση των ενηλίκων. Οι περισσότεροι επιμορφωτές δεν έχουν ψυχοπαιδαγωγική κατάρτιση και η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων επαφίεται στην ευαισθησία και στο ταλέντο τους. Ο τρόπος λειτουργίας του συστήματος επιτρέπει στην πλειοψηφία αυτών των στελεχών, να ‘χαρακτηρίζονται’ ως επιμορφωτές-εκπαιδευτές ενηλίκων”.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι, στην αρχή του 21ου αιώνα, η Ελλάδα βρισκόταν αισθητά πίσω από το επίπεδο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και από τις προδιαγραφές που έθεσε η Σύνοδος της Λισαβόνας, σε ό,τι αφορά τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι εκπαιδευτές ενηλίκων μπορούν να αναπτύξουν τις γνώσεις και δεξιότητές τους, ώστε να ασκούν αποτελεσματικά το έργο τους. Προέβαλε λοιπόν επιτακτικά η ανάγκη της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών.

3. Το Εθνικό Πρόγραμμα της Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών

Το Υπουργείο Εργασίας, αντιμέτωπο με αυτή την ανάγκη, σχεδίασε τις προδιαγραφές ενός προγράμματος εκπαίδευσης όλων των εκπαιδευτών επαγγελματικής κατάρτισης, οι οποίοι, το 2001, ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης (Ε.ΚΕ.ΠΙΣ.) και εγγράφηκαν στο σχετικό Μητρώο που θεσπίστηκε. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Μητρώου, πρόκειται για 10.000 περίπου άτομα, μέσου όρου ηλικίας 40 ετών, που στη συντριπτική τους πλειονότητα δεν απασχολούνται πλήρως στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Δραστηριοποιούνται εκεί περιστασιακά, ως ωρομίσθιοι εκπαιδευτές, και η βασική τους επαγγελματική ενασχόληση εντάσσεται σε ποικίλους τομείς (40% είναι εκπαιδευτικοί, και οι άλλοι είναι στελέχη του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, επιστήμονες-ελεύθεροι επαγγελματίες, τεχνικοί κ.ά.).

Το Υπουργείο Εργασίας αποφάσισε όλοι αυτοί οι εκπαιδευτές να εκπαιδευτούν και να αξιολογηθούν στο τέλος της εκπαίδευσής τους. Όσοι κριθούν κατάλληλοι θα πιστοποιηθούν. Από το 2004, μόνο οι πιστοποιημένοι εκπαιδευτές θα διδάσκουν πλέον ενηλίκους στα προγράμματα κατάρτισης που επιδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με τις προδιαγραφές που έθεσε το Υπουργείο Εργασίας, κάθε πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών θα έχει διάρκεια 300 ώρες και θα

διεξάγεται με “μεικτή μέθοδο”. Δηλαδή “75% των ωρών διδασκαλίας θα διεξαχθούν με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και 25% με τη μέθοδο της διδασκαλίας ‘πρόσωπο με πρόσωπο’” (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2002). Αυτό αποφασίστηκε, για να μπορέσουν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα οι ενδιαφερόμενοι που, όπως προαναφέρθηκε, έχουν σχεδόν όλοι πλήρη απασχόληση σε άλλους τομείς.

Στον προαναφερθέντα διεθνή διαγωνισμό για την επιλογή του αναδόχου φορέα επικράτησε εταιρική σύμπραξη, αποτελούμενη από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο ως συντονιστή, καθώς και από το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο (ΕΤΙ) της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών (ΕΕΤ), το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ και το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης “ΜΕΝΤΩΡ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ”.

4. Η συμμετοχή της ΕΕΤ

Το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο της ΕΕΤ μετέχει σε όλα τα επίπεδα του προγράμματος. Εκπροσωπείται στη Συντονιστική Επιτροπή, ενώ στελέχη και συνεργάτες του έχουν αναλάβει σημαντικά καθήκοντα στη συγγραφή των κειμένων, στην εκπαίδευση των 250 εκπαιδευτών των εκπαιδευτών, στον προσδιορισμό των κριτηρίων για την αξιολόγηση και πιστοποίηση των εκπαιδευτών.

Το ΕΤΙ δικαιωματικά ανέλαβε αυτό το ρόλο, δεδομένου ότι διαθέτει σημαντική (και την πλέον μακρόχρονη στην Ελλάδα – από το 1993) τεχνογνωσία και εμπειρία στην εκπαίδευση από απόσταση. Έχει εκπονήσει μεγάλο αριθμό προγραμμάτων αυτού του είδους, στα οποία έχουν μέχρι σήμερα συμμετάσχει 15.000 τραπεζοϋπάλληλοι από όλη τη χώρα.

Τα τελευταία δύο χρόνια το ΕΤΙ σχεδίασε και υλοποίησε πιλοτικά δύο προγράμματα εκπαίδευσης των εκπαιδευτών του από απόσταση, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα και το διδακτικό υλικό. Κάθε πρόγραμμα είχε συνολική διάρκεια 300 ωρών.

Το πρώτο απευθύνθηκε σε μη έμπειρους και το δεύτερο σε έμπειρους εκπαιδευτές.

5. Η πρόταση του αναδόχου φορέα: Βασικά στοιχεία

Εφαρμογή των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε ενήλικα άτομα, που μάλιστα έχουν τον πολλαπλασιαστικό ρόλο του εκπαιδευτή άλλων ενηλίκων. Ο σχεδιασμός λοιπόν του προγράμματος δε μπορούσε παρά να βασιστεί, πρώτιστα, στις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων όπως έχουν αποκρυσταλλωθεί, μέσα από έρευνα και θεωρητική αναζήτηση, τα τελευταία σαράντα περίπου χρόνια. Σε αυτό το χρονικό διάστημα, οι μελετητές του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες μαθαίνουν οι ενήλικοι είναι σε σημαντικό βαθμό διαφορετικές από εκείνες που αφορούν τα παιδιά και τους εφήβους*. Κατά συνέπεια η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί αυτοτελές επιστημονικό πεδίο, που συμβάλλει στην επιστημονική σκέψη με το δικό του ξεχωριστό σώμα ερευνών και γνώσεων και διαθέτει τα δικά του χαρακτηριστικά.

Μέσα από τις αναζητήσεις που έγιναν, οι μελετητές συνέκλιναν στο συμπέρασμα ότι οι ενήλικοι, ως εκπαιδευόμενοι, έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: Ζητούν να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες που συνδέονται με τις συνθήκες της ζωής τους και τις ανάγκες τους, μαθαίνουν κατ' εξοχήν με βάση τις προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες τους, τείνουν να αναλάβουν υπεύθυνο ρόλο και να συμμετέχουν στην πορεία της εκπαίδευσής τους**. Από τα χαρακτηριστικά αυτά απορρέουν οι *αρχές μάθησης των ενηλίκων*:

* Βλ. μια εξαιρετική επισκόπηση των αναζητήσεων αυτών και των συμπερασμάτων που προέκυψαν στο Merriam S.B., Caffarella R., (1991).

** Βλ. ως προς το ζήτημα αυτό τη σύγκλιση των απόψεων κορυφαίων μελετητών όπως λ.χ. ο St. Brookfield (1986), ο M. Knowles (1990), ο R. Smith (1988), ο A. Rogers (1999).

- Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης συνδέεται στενά με τις ανάγκες και τους στόχους των εκπαιδευομένων, καθώς και με τις γνώσεις και εμπειρίες που ήδη διαθέτουν.
- Το μαθησιακό κλίμα χαρακτηρίζεται από ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων, αμοιβαίο σεβασμό, συνεργατικό πνεύμα.
- Οι εκπαιδευόμενοι, σταδιακά, ενθαρρύνονται να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Αυτές οι αρχές αποτέλεσαν το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε η πρόταση για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Ο τρόπος με τον οποίο αποφασίστηκε να διαμορφωθεί τόσο το διδακτικό υλικό όσο και η μεθοδολογία της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών, διέπονται από το μέλημα για ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων στην πορεία της μάθησης, για σύνδεση των γνώσεων και δεξιοτήτων που θα αποκτούν με εκείνες που ήδη διαθέτουν, για διαμόρφωση μιας ανοικτής και συνεργατικής σχέσης μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων που ταιριάζει σε ενήλικους και ευνοεί τη μάθηση.

Εφαρμογή των γενικών προδιαγραφών της εκπαίδευσης από απόσταση

Ταυτόχρονα, με δεδομένο ότι το πρόγραμμα έχει σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης από απόσταση, αναζητήθηκαν οι κατάλληλες προδιαγραφές για αυτό το είδος εκπαίδευσης, προκειμένου να γίνει ο σχεδιασμός. Επιλέχθηκε το ολοκληρωμένο μοντέλο της εκπαίδευσης από απόσταση που προτείνουν ορισμένοι από τους πιο βασικούς μελετητές της εκπαίδευσης από απόσταση (Mason R., 1995, Peters O., 1998, Race Ph., 1999), και το οποίο διέπεται από τις ακόλουθες γενικές προδιαγραφές:

- Η μάθηση συντελείται κυρίως μέσα από την κατ' ιδίαν μελέτη διδακτικού υλικού, ειδικά διαμορφωμένου για τις ανάγκες της εκπαίδευσης από απόσταση.

- Το διδακτικό υλικό βρίσκεται σε σχέση αλληλεπίδρασης με τους εκπαιδευόμενους. Τους παρέχει εναύσματα για σκέψη και εμπέδωση, πολλαπλές πηγές μάθησης, συνεχείς δυνατότητες για μάθηση μέσω της πράξης (απάντηση σε ερωτήματα, εκπόνηση ασκήσεων και εργασιών), καθώς και ολοκληρωμένη ανατροφοδότηση στις ασκήσεις και εργασίες που εκπονούν.
- Οι εκπαιδευόμενοι καθοδηγούνται συστηματικά για να μελετούν. Αυτό γίνεται από κατάλληλα διαμορφωμένα στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού, από αναλυτικές οδηγίες μελέτης και από αναλυτικό χρονοδιάγραμμα σπουδών.
- Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία ενός προγράμματος είναι η λειτουργία των εκπαιδευτών. Οι εκπαιδευτές έχουν καταλυτικό ρόλο στο πρόγραμμα. Βρίσκονται σε στενή επαφή με τους εκπαιδευόμενους (κυρίως μέσω επικοινωνίας με e-mail, ταχυδρομείο, τηλέφωνο, αλλά και μέσω ορισμένων συναντήσεων “πρόσωπο με πρόσωπο”). Συμβουλεύουν επισημονικά τους εκπαιδευόμενους, τους καθοδηγούν στη μελέτη, τους βοηθούν να αξιοποιούν αποτελεσματικά το διδακτικό υλικό, τους εμπνυχώνουν στη μαθησιακή προσπάθειά τους. Συνάγεται ότι ο ρόλος του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαφέρει από εκείνον της “πρόσωπο με πρόσωπο” εκπαίδευσης. Αυτό συμβολίζεται με την έννοια “εκπαιδευτής (ή καθηγητής) – σύμβουλος”, που έχει επικρατήσει να χρησιμοποιείται στη διεθνή πρακτική, για να επισημάνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του διδάσκοντος στην εκπαίδευση από απόσταση.
- Το εκπαιδευτικό υλικό, οι μορφές επικοινωνίας εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων, καθώς και η όλη λειτουργία ενός προγράμματος εκπαίδευσης από απόσταση, είναι προσαρμοσμένα στις εκπαιδευτικές ανάγκες, στο μορφωτικό επίπεδο και στις ατομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες του πληθυσμού-στόχου, στον οποίο απευθύνεται.

Το μοντέλο που εφαρμόζεται στο πρόγραμμα “Εκπαίδευση Εκπαιδευτών”

Με βάση τις παραπάνω γενικές προδιαγραφές, στο πρόγραμμα “Εκπαίδευση Εκπαιδευτών” εφαρμόζεται ένα μοντέλο που έχει τα εξής στοιχεία:

- Κάθε εκπαιδευόμενος μελετά σταδιακά και κατ’ιδίαν το έντυπο διδακτικό υλικό, με βάση συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα (225 ώρες μελέτης).
- Το διδακτικό υλικό είναι ειδικά διαμορφωμένο, ώστε να επιτρέπει σε κάθε εκπαιδευόμενο να μαθαίνει αποτελεσματικά μελετώντας το. Για να επιτευχθεί αυτό, το υλικό περιέχει τα εξής στοιχεία:
 - Στοιχεία που βοηθούν τους εκπαιδευόμενους να κατανοήσουν ευκολότερα το κείμενο (σε κάθε κεφάλαιο αναφέρονται ο σκοπός του, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες-κλειδιά, εισαγωγικές παρατηρήσεις, οδηγίες για μελέτη κ.ά.).
 - Πηγές γνώσεων συμπληρωματικές προς το κείμενο (βιβλιογραφία, οδηγός για περαιτέρω μελέτη, παραπομπές σε άλλα κείμενα).
 - Στοιχεία που βοηθούν στην εφαρμογή των γνώσεων και στη μάθηση μέσω της πράξης (ασκήσεις, ερωτήσεις, μελέτες περίπτωσης, παραδείγματα).
- Το υλικό αυτό συνοδεύεται από δύο φυλλάδια: α) λεπτομερή “Οδηγό Σπουδών” για τους εκπαιδευόμενους (περιέχει οδηγίες μελέτης, χρονοδιάγραμμα, βιβλιογραφία κ.ά.) και β) “Εγχειρίδιο του Εκπαιδευτή” (περιέχει οδηγίες και παραδείγματα που βοηθούν τον εκπαιδευτή στην άσκηση του έργου του).
- Το έντυπο διδακτικό υλικό συμπληρώνεται από: α) Εκπαιδευτικές βιντεοκασέτες, που περιέχουν παραδείγματα εκπαιδευτικών πρακτικών. β) Ένα αλληλεπιδραστικό CD-ROM, που περιέχει κείμενα για περαιτέρω μελέτη, ασκήσεις, υποδείγματα εργασιών των εκπαιδευόμενων, μεθοδολογικές οδηγίες, βιβλιογραφικούς

οδηγούς κ.ά. Το CD-ROM επιλέχθηκε να αποτελέσει προαιρετικό και όχι βασικό διδακτικό υλικό, γιατί εκτιμήθηκε ότι ένα τμήμα των εκπαιδευτών (ιδίως άτομα ωρίμων ηλικιών, άτομα που κατοικούν σε μικρές πόλεις) δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη σύγχρονη εκπαιδευτική τεχνολογία, συνεπώς θα κινδύνευαν να μηντύχουν ίδιου επιπέδου εκπαίδευσης με τους άλλους. Από την άλλη, με μια σειρά μέτρων και κινήτρων παροτρύνονται όλοι οι εκπαιδευτές να αποκτήσουν αυτή την πρόσβαση.

- Το σύνολο του διδακτικού υλικού κάθε προγράμματος αντιστοιχεί, ως προς το περιεχόμενο και το επίπεδό του, στις ανάγκες ανάπτυξης γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων των εκπαιδευτών στους οποίους απευθύνεται. Για να επιτευχθεί αυτό, θα αξιοποιηθούν τα πορίσματα μιας μελέτης που διεξάγεται στο πλαίσιο του προγράμματος (μέσω συνεντεύξεων και ερωτηματολογίων που απευθύνονται σε εκπαιδευτές) και αποσκοπεί να εντοπίσει αυτές τις ανάγκες.
- Κάθε εκπαιδευόμενος μετέχει, στη διάρκεια του προγράμματος, σε ομάδα εκπαιδευομένων (15-20 ατόμων), η οποία συντονίζεται από έναν εκπαιδευτή-σύμβουλο. Αυτός λειτουργεί ως επιστημονικός και εκπαιδευτικός σύμβουλος των εκπαιδευομένων.
- Κάθε εκπαιδευόμενος, εάν επιθυμεί, επικοινωνεί συχνά με τον εκπαιδευτή (με e-mail ή/και τηλεφωνικά ή/και με fax) και υποστηρίζεται από αυτόν. Είναι δυνατές και πρόσωπο με πρόσωπο ατομικές συναντήσεις των εκπαιδευομένων με τον εκπαιδευτή. Επίσης ενθαρρύνεται η μεταξύ των εκπαιδευομένων επικοινωνία (ο εκπαιδευτής τους δίνει θέματα για συζήτηση, επίσης ενθαρρύνει τη μεταξύ τους ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών). Με αυτούς τους τρόπους αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων, η οποία αποτελεί νευραλγικό στοιχείο της εκπαίδευσης από απόσταση.
- Η αλληλεπίδραση αυτή κορυφώνεται με τις πρόσωπο με πρόσωπο σεμιναριακές συναντή-

σεις εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων. Οι συναντήσεις έχουν συνολική διάρκεια 75 ώρες. Κατά τις συναντήσεις γίνεται εμπέδωση και εφαρμογή όσων μελετήθηκαν, επίλυση αποριών, ανάπτυξη μεθοδολογιών, παρουσίαση παραδειγμάτων κ.ά.

- Κάθε εκπαιδευόμενος εκπονεί, στη διάρκεια του προγράμματος που συμμετέχει, δύο γραπτές εργασίες και τις αποστέλλει στον εκπαιδευτή-σύμβουλο. Αυτός απαντά γραπτά στον εκπαιδευόμενο, παρέχοντάς του πλήρη ανατροφοδότηση για κάθε εργασία (δηλαδή του αποστέλλει κάθε φορά μια-δυο σελίδες, στις οποίες περιέχεται σχολιασμός της εργασίας, επισήμανση των λαθών και ελλείψεων, αλλά και των θετικών σημείων, συμβουλές και πηγές για βελτίωση της πορείας του εκπαιδευόμενου, παραδείγματα, οδηγίες, καθώς και – όπου χρειάζεται – εμπύχωση και συμβουλές για τη συνέχεια της προσπάθειας). Στη διεθνή και ελληνική πρακτική της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχει διαπιστωθεί ότι η εκπόνηση των γραπτών εργασιών και ο σχολιασμός τους από τον εκπαιδευτή όχι μόνο βοηθάει σημαντικά τους εκπαιδευόμενους να εμπεδώνουν την ύλη, αλλά και ενεργοποιεί το ενδιαφέρον τους για το πρόγραμμα σπουδών.
- Τέλος, ένα νευραλγικής σημασίας στοιχείο αφορά την *εκπαίδευση των 250 εκπαιδευτών των εκπαιδευτών*: Θα εκπαιδευτούν με το ίδιο ακριβώς διδακτικό υλικό και με την ίδια μεθοδολογία, με την οποία αργότερα με τη σειρά τους θα εκπαιδεύσουν τους 10.000 εκπαιδευτές, με στόχο να βιώσουν εκ του σύνεγγυς όλες τις διαδικασίες του προγράμματος εκπαίδευσης εκπαιδευτών από απόσταση. Με αυτό τον τρόπο θα έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν σε βάθος, μέσα από την πράξη, τις απαιτήσεις του έργου τους, ώστε να μπορέσουν να το ασκήσουν αποτελεσματικά.

6. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα

Το εθνικό πρόγραμμα της εκπαίδευσης εκπαιδευτών, λόγω του βεληνεκούς του και λόγω του ότι εφαρμόζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα, αναμένεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, όσο και στο – σε μεγάλο βαθμό επικαλυπτόμενο με αυτό – πεδίο της εκπαίδευσης από απόσταση.

Στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων αναμένεται μια μεγάλη σε έκταση διάχυση των σύγχρονων αρχών και μεθοδολογιών, η οποία, στο μέτρο που θα πραγματοποιείται εύστοχα, μπορεί να συμβάλει στην αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης κατάρτισης και να συντελέσει στη σύγκλιση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Ειδικότερα, η εφαρμογή των αρχών της ενεργητικής συμμετοχής των εκπαιδευομένων, της μάθησης μέσω της πράξης, της συνεργατικής σχέσης εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων, μπορεί να σηματοδοτήσει τη μετάβαση από το παραδοσιακό, δασκαλοκεντρικό μοντέλο της κάθετης μεταβίβασης γνώσεων προς ένα μοντέλο που ανοίγει τους ορίζοντες των εκπαιδευομένων, τους αντιμετωπίζει ως υπεύθυνους ανθρώπους, τους “μαθαίνει πώς να μαθαίνουν”. Μια τέτοια εξέλιξη ελπίζεται να έχει θετικές επιπτώσεις και στο χώρο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, 40% των εκπαιδευτών ενηλίκων, δηλαδή περίπου 4.000 άτομα, είναι ενεργοί διδάσκοντες σε σχολεία ή πανεπιστήμια.

Στο πεδίο της εκπαίδευσης από απόσταση αναμένεται ότι η εφαρμογή ενός τόσο μεγάλου προγράμματος (αποτελεί το δεύτερο σε μέγεθος στην Ελλάδα μετά το σύνολο των προγραμμάτων σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου), θα εστιάσει την προσοχή των ενδιαφερομένων στις αρχές και στο μοντέλο που προεσβεύει. Ειδικότερα, αναμένεται στα επόμενα χρόνια, στο ελληνικό πεδίο της εκπαίδευσης από απόσταση, να ενισχύσουν τη θέση τους οι λογικές και πρακτικές που δίνουν έμφαση στο ρόλο του εκπαιδευτή-εμπυχωτή, στο στοιχείο της αλληλεπίδρασης του διδακτικού υλι-

κού με τον εκπαιδευόμενο, στην ενεργητική εμπλοκή των εκπαιδευομένων στην πορεία της μάθησης. Επίσης, αναμένεται να κερδίσει έδαφος η άποψη ότι η χρήση σύγχρονης τεχνολογίας στην εκπαίδευση από απόσταση δεν αποτελεί πανάκεια ούτε αυτοσκοπό, αλλά χρειάζεται να εφαρμόζεται στο μέτρο που εξυπηρετεί τις συγκεκριμένες ανάγκες ενός προγράμματος και εναρμονίζεται με το επίπεδο τεχνολογίας που διαθέτουν οι εκπαιδευόμενοι. Επίσης ότι είναι απαραίτητο η χρήση της τεχνολογίας να υπόκειται σε παιδαγωγικά κριτήρια, που μπορούν να εγγυηθούν για την ποιότητα και αποτελεσματικότητα της μαθησιακής διαδικασίας.

Ασφαλώς, το συγκεκριμένο πρόγραμμα της εκπαίδευσης εκπαιδευτών δεν είναι αρκετό για να κλίνει αποφασιστικά η πλάστιγγα προς τις παραπάνω κατευθύνσεις. Για να γίνει αυτό, θα χρειαστεί να πραγματοποιηθούν αρκετά ακόμα προγράμματα με παρεμφερείς αρχές και επιδιώξεις. Και θα χρειαστεί η εκπαίδευση των εκπαιδευτών, καθώς και η διαδικασία της αξιολόγησής τους, να μην εξαντληθούν σε αυτό το πρόγραμμα, αλλά να προσλάβουν συνεχιζόμενη διάσταση. Ωστόσο, το πρόγραμμα της εκπαίδευσης εκπαιδευτών δίνει τη δυνατότητα να γίνουν ορισμένα κρίσιμα βήματα. Η ευόδωση της προσπάθειας θα εξαρτηθεί από την ποιότητα του έργου που θα επιτελέσουν οι συντελεστές, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο θα το δεχτούν εκείνοι στους οποίους απευθύνεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., (2002), “Μελέτη για τις προδιαγραφές του περιεχομένου των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών”, δακτυλογραφημένη Έκθεση κατατεθειμένη στο Ε.ΚΕ.ΠΙΣ.

BROOKFIELD ST., (1986), “*Understanding and Facilitating Adult Learning*”, Open University Press.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2000), “*Υπόμνημα σχετικά με την εκπαίδευση καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής*”, ελληνική δακτυλογραφημένη έκδοση.

KNOWLES M., (1990), “*The Adult Learner: A neglected species*”, Gulf, Houston (4η έκδ.).

KOKKOS A., (2002), “*Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη και στην Ελλάδα: τάσεις, στρατηγικές, συγκρίσεις*”, στο: Διεθνής Συνδιάσκεψη για την Εκπαίδευση Ενηλίκων, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

MASON R., (1995), “*Using communications’ media in Open and Distance Learning*”, London, Kogan Page.

MERRIAM S. B., CAFFARELLA R., (1991), “*Learning in Adulthood*” Jossey-Bass, San Francisco.

Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, (2000), “*Ζήτηση συνεχόμενης εκπαίδευσης και κίνητρα ενδιαφερομένων στην Ελλάδα (1998-2000)*”, επιστημονικός υπεύθυνος Σ. Παπαϊωάννου, δακτυλογραφημένο.

PETERS O., (1998), “*Learning and Teaching in Distance Education*”, London, Kogan Page.

RACE, PH., (1999), “*Το εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης*”, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

ROGERS, A., (1999), “*Η εκπαίδευση ενηλίκων*”, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

SMITH R., (1988), “*Learning How to Learn. Applied Theory for Adults*”, Open University Press.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (2000), “*Αξιολόγηση Επιχειρησιακού Προγράμματος Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας, ΚΠΣ 1994-1999*”, PRISMA, δακτυλογραφημένο.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (2002), “*Προκήρυξη για την επιλογή αναδόχου για την εκπόνηση έργου με τίτλο ‘Ανάπτυξη Μεθοδολογίας και Διδακτικού Υλικού για την Εκπαίδευση Εκπαιδευτών’*”, δακτυλογραφημένο.